

ZENEOKTATÁS A HÁTRÁNYOS HELYZET, TEHETSÉG ÉS KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS JEGYÉBEN

¹ Kép forrása

Tartalom:

1. Bevezető Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2. Hátrányos helyzetű gyermekek tehetséggondozása, zeneoktatása 2
3. Tehetséggondozás 5
4. Közösségfejlesztés az egyéni zeneoktatáson belül 9
5. Összegzés 11

² Kép forrása

¹ <http://www.igenelet.hu/cikkek/a-zene-csodaja> (Utolsó letöltés: 2019.02.11)

Bevezető

Írásomban az alábbi ténymegállapításokat szeretném alátámasztani/cáfolni, bizonyítani:

Hátrányos helyzet:

Kiút a zene által
Lehetőség zeneoktatásban való részvételre
Segítő programok-segítenek

Hátrányos helyzet:

Kiút a zene által
Lehetőség zeneoktatásban való részvételre
Segítő programok-segítenek

Tehetséggondozás:

kiváló adottságok → kiváló teljesítmény
tehetség azonosítása → kötelező elem oktatás → tehetség figyelembe vétele alapvető szempont

Közösségfejlesztés:

- Közösség fogalma
- Fejleszt
- Kamarazene nélkülözhetetlen

Hátrányos helyzetű gyermekek tehetséggondozása, zeneoktatása

A zeneoktatás mindig két síkon mozgott. Szegény családok gyermekei számára, a középkorban egyházi kereteken belül, később úri udvarokban való zenészként lehetőséget nyújtott a kiemelkedésre, a jobb életre. Erre csak azoknak volt lehetősége, akik kimagasló tehetséggel, munkabírással, magas

intelligenciával rendelkeztek. A hobbiszintű zenetanulásra, ami hasonló a mai értelemben vett zenetanuláshoz, csak az úri családok gyermekeinek volt lehetősége. Ez a fajta ellentét-párhuzam a mai zeneoktatás területén is, ha kisebb különbséggel is, de megmutatkozik.

Magyarországon többek között elsősorban Kodály Zoltán munkásságának köszönhető, a zeneoktatás, azon belül az ének-zeneoktatás fontosságának, az egyéni zeneoktatás fontosságának, alapjainak letétele. A rendszerváltás előtt kimagasló számú ének-zene tagozatos iskolákkal rendelkezünk, a kóruséneklés szinte kihagyhatatlan része volt az általános iskolai oktatásnak.³

A rendszerváltás után egyre több szabadidő eltöltésre való program áramlott országunkba, és így a sport, az informatika az ének-zene, zeneoktatás vetélytársává vált, ám néhány nyugat európai országgal ellentétben nálunk a zene, művészetoktatás a közoktatás része maradt, és minden gyermeknek joga és lehetősége van ugyanazon oktatásban való részesülésre, minimális térítési díj megfizetése ellenében.

Ezzel ellentétben több nyugat-európai országban azon gyermekeknek van lehetősége egyéni zeneoktatásra, akik meg tudják fizetni a tanár óradíját. Nyugat-Európában a kimagasló tehetségű, rászoruló gyermekek egyéni zeneoktatását támogatja csak az állam, szükség szerint. Akiknek erre nincs lehetőségük, azok csoportos zenei képzésben részesülnek, egyfajta szakkörszerű zeneóra keretein belül.⁴

Magyarországon a művészeti iskolák helyzete egyszerűbb az általános iskolák helyzeténél. (Az általános iskolákban működő művészeti iskolákat most külön veszem.)

³Kertész Attila, drs. Gönczy László, dr. Ittész Mihály PhD, dr. Berdács Alice PhD, dr. Gocsál Ákos PhD, Körtesi András, Szerk.: dr. Habil Vas Bence: Zenepedagógia Tankönyv, Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Zeneművészeti Intézet (2015), 119-126.o.

⁴ Kertész Attila, drs. Gönczy László, dr. Ittész Mihály PhD, dr. Berdács Alice PhD, dr. Gocsál Ákos PhD, Körtesi András, Szerk.: dr. Habil Vas Bence: Zenepedagógia Tankönyv, Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Zeneművészeti Intézet (2015), 236,238.o

Általános iskolai oktatásban az oktatáson túl meg kell oldani a hátrányos helyzetű gyermekek ingyenes étkeztetését, felügyeletét, probléma esetén fel kell venni a kapcsolatot a gyámhivatallal.

A művészetoktatásunkban a zeneoktatáson, zenei nevelésen (művészetoktatáson) túl az oktatással nem szorosan kapcsolatban lévő feladatok közé, normális helyzetben, csak a felügyelet tartozik. Nem „kell” ingyenes étkeztetést, ruháztatást biztosítanunk. Ha valaki hátrányos helyzetű, kérhet térítési díjmentességet, és ingyen kölcsönözhetünk számára hangszert.

A tehetséggondozás, az egyéni bánásmód nálunk sokkal nagyobb szerephez jut. Jelenlegi munkahelyemen nem „rendelkezem” hátrányos helyzetű növendékekkel. Ezt megelőzően azonban, korábbi munkahelyemen volt egy növendékem, aki nem tudta fizetni a térítési díjat, és saját hangszert sem tudott venni. Az ilyen esetekben alkalmazzuk, töltjük ki a „*Tandíjmentesség*” kérelmet, hangszert pedig a megfelelő formanyomtatvány kitöltésével kölcsönzünk a gyermeknek. Ezzel párhuzamosan beszélgetünk, folyamatosan kommunikálunk a szülővel az otthoni munka, gyakorlás fontosságáról, s ha tehetséges a gyermek, különböző tehetséggondozó alapítványokhoz nyújthatunk be pályázatot. A növendékem esetében sikerült megoldanom a tandíjmentességet, és hangszert is tudtam számára kölcsönözni. Ám közös munkánk csupán fél évig tartott. Tanév közben iskolát váltott, első osztályt más iskolában, más városban folytatta.

Az év során több nehézséggel is találkoztam. Sokszor nem tudta hozni a szülő a gyermeket, a sok hiányzás miatt pedig nem alakult ki a megfelelő rendszer. Próbáltam ezt megértetni a szülővel, de költözés miatt az együttműködés megszűnt. Mindenesetre úgy gondolom, addig kell próbálkozni, míg sikert érünk el.

A hátrányos helyzetű gyermekek művészet oktatását különböző alapítványok is segítik, mint például a *Snétberger Zenei Tehetség Központ*⁵, vagy a speciális együtt zenéléses, csoportos oktatásra épülő *Szimfónia Program*⁶

⁵Snétberger Zenei Tehetség Központ <http://www.snetbergercenter.org/>
(Utolsó letöltés: 2019.02.11)

⁶ *Szimfónia Program* <http://szimfoniaprogram.hu/symphonia-alapitvany>
(Utolsó letöltés: 2019.02.11)

továbbá a 2018 szeptemberében induló *Superar program*⁷ Ez utóbbi kettő célja, hogy a zenei nevelésen túl a tehetséges gyermekeket kiszűrje, és esetleg lehetőséget nyújtson az egyéni oktatásra is, más művészeti iskolákban.

A hátrányos helyzetű gyermekeket nem igazán viszik, íratják be művészeti iskolákba, hiszen a térítési díj mentességének lehetősége nem köztudott a szülők körében, problémát jelent a gyermekek hozatala-vitele, vagy a zenetanulás (illetve képzőművészet, tánc tanulás) fel sem merül szabadidő eltöltésének lehetőségéért.

Véleményem szerint a legfontosabb dolog az, hogy lehetőleg minden gyermekhez eljusson a zeneoktatás, művészetoktatás lehetősége, valamint az, hogy legyen olyan pedagógus, aki felismeri a tehetséget, és kész fejleszteni azt, ha kell plusz tevékenységgel, kiváló problémamegoldó készséggel.

Miért szükséges ehhez problémamegoldó készség? A hátrányos helyzetű gyermekeknél az esetek többségében a szülők nem érzik elhivatottságot gyermekük oktatásáért, szabad idejük igényes eltöltéséért. Kollégáktól, híradásokból tudom, problémát okoz a gyermekek iskolába járatása, nincs megfelelő ruházat, élelem, így a tehetséggondozás, mint lehetőség, fel sem merül. Ezért fontosak a különböző tehetséggondozó programok, és az elhivatott pedagógusok szerepe.

Körülményektől függetlenül nyitott szemmel kell járnunk, mert a tehetség nem válogat, s ha felfedezzük a tehetséges gyermekeket, lehetőségük lesz egy jobb, élhetőbb életre, mint felmenőiknek. Hivatásunknak talán ez az egyik legszebb aspektusa, amiért megéri felkelni, tanítani, gyermekekkel foglalkozni. Pályakezdőként célok, hogy minél több tehetséget kiszűrjek, s lehetőséget biztosítsak a kiemelkedésre.

Tehetséggondozás

Ebben a fejezetben a tehetséggondozás alapelveiről szeretnék írni. Úgy vélem a tehetség felismerése, s gondozása alapvető feladatunk. Hiszem, hogy

⁷ *Superar program* https://www.facebook.com/pg/superarhungary/about/?ref=page_internal
(Utolsó letöltés: 2019.02.11)

mindenki tehetséges valamiben! Ki a sportban, ki a művészetekben, ki a tanulásban, az emberekkel való kapcsolatteremtésben és még sorolhatnám. A mi feladatunk, hogy észrevegyük, felfedezzük, s gondozzuk a tehetséget. Írásomban segítségként *Dr. Balogh László: Tanulási utak, lehetőségek*⁸ szakirodalmát használtam fel és igyekszem saját példákkal is kiegészíteni írásomat.

A tehetség felismerése nem egyszerű feladat, de a XX. század utolsó harmadában világszerte sokasodtak a kutatások a tehetség témakörben, másfelől pedig egyre több tehetségfejlesztő program indult el az iskolákban. A tehetséget, mint fogalmat, számos kutató, nevelés-oktatási szakértő próbálta megfogalmazni. Nem céлом az összes tanulmányt elemezni, inkább az alapvető szempontokat jegyzem le, azokat, melyek útján a tehetséggondozás menete zajlik oktatói munkámban.

Úgy vélem, a tehetség röviden összefoglalva nem más, mint adottságok összessége. (Az adottságok „veleszületettsége” sokat vitatott, erre nem térek most ki.) A tehetségnek négy főbb összetevője, alkotóeleme van, az összetevők pedig több képesség, adottság halmazának tekinthetők. Bonyolult megfogalmazni, mi is az a tehetség, a képesség, az adottság, és talán, még bonyolultabb észrevenni. Ezért nagy szerepe van a tehetség felismerésében, kibontakoztatásban a pedagógusnak és természetesen a szülőknek is.

A tehetség általánosan megfogalmazott négy legfőbb összetevője: *átlag feletti általános képességek, átlagot meghaladó speciális képességek, kreativitás, feladat iránti elkötelezettség*. (Több kutatás fogalmazta meg másként, a fenti meghatározás egyfajta összesítésként és nem kizárólagos fogalom meghatározásaként értelmezendő!)

Az átlag feletti képességek a speciális képességek, amik lehetnek nyelvi, zenei, logikai, vizuális, motorikus, szociális képességek. A művészetoktatásban mind ezek a képességek fontos szerepet játszanak. A felismerésük nem könnyű

⁸ <http://tehetseg.hu/balogh-laszlo-mi-tehetseg> (Utolsó letöltés: 2019. 02.11)

feladat a pedagógus számára, bár a gyermekkel való foglalkozások során, főleg a zeneiskolában, az egyéni órák, nagyobb teret biztosítanak a tanár számára, hogy korán észrevegye a tehetség jelenlétét.

A jó pedagógus a tehetség felismerésekor már a foglalkozások során olyan tanmenetet alakít ki, ami inspirálja a gyermeket a magasabb szintű produkció megalkotására, létrehozására. Magasabb követelményt állít fel, gyorsabban halad a tananyaggal, és fontos célkitűzése a versenyeken való szereplés.

Jelenlegi munkám során több tehetséges növendéket is tanítok. Egyik növendékemmel, nyolc-hónapnyi gitártanulás után regionális versenyen is indultunk, s különdíjasok lettünk. A műsoranyagnak erős második darabokat választottam ki. Kéthónapnyi próbaidőt hagytam a darabok megtanulására, s stabilizálására és akkor döntöttem az indulás mellett, mikor már biztosan láttam, teljesíteni tudja az általam kitűzött szintet.

A *kreativitás* is több elemből épül fel: *flexibilitás, fluencia, originalitás, problémaérzékenység*. Ez a négy összetevő röviden megfogalmazva nem más, mint egyedi alkotás, megformálás iránti érzékenység. Kreativitás nélkül nem születhetnek átlagon felüli, kiemelkedő produkciók. A pedagógus számára elengedhetetlen tényező, hogy ideje korán felfedezze a tanulóban a kreativitás jelenlétét. Zenei téren, a dinamikai játék területén kap legnagyobb szerepet a kreativitás. A kreatív növendék egyéni módon képes a hangszínekkel bánni. Erre jó példaként szolgál tizenéves növendékem. A zene mellett kimagasló tehetséggel bír versmondás területén is. Úgy játssza a darabokat, mintha verset szavalna. Meg tudja eleveníteni a különböző hangulatokat, az én feladatom csupán a rávezetés, de ha úgy látom az ő látásmódja másabb, de jó, akkor hagyom, hogy a „saját útját” járja.

A *feladat iránti elkötelezettség* olyan személyiségtényezőket foglal magában, amelyek a magas szintű teljesítményhez az energiát biztosítják, úgy, mint érdeklődés, kitartás, emocionális stabilitás, versenyszellem.

Fontos szem előtt tartani a gyermek korát. Egy kicsi gyermek könnyebben elfárad, mint egy tizenéves kamasz. Minden gyermeket a saját korosztályához mérten kell terhelni, és kisgyermeknél csak pár százalékkal

megnövelni a követelmény szintet, majd ahogy nő a gyermek, a követelmény szintet is annyi százalék-aránnyal növelni.

Több növendékem maga kér még plusz darabokat. Előfordul, hogy két-háromoldalmi darabot is veszünk hétről hétre.

Ugyanakkor azt gondolom, a tananyagnak mindig van minimum és maximum mennyisége, nem szabad hagyni, hogy a mennyiség a minőség rovására menjen. Röviden összefoglalva a feladat iránti elkötelezettség nem más, mint állandó érdeklődés, lelkesedés a feladat iránt.

A legkritikusabb pont a tehetséggondozó munkában a tehetség azonosítása: a fent említett négy összetevő adhat támpontot a tanár számára a tehetség azonosításában. Teljes képet ezek az összetevők sem adhatnak, mert vannak olyan gyerekek, akikben szunnyad a tehetség és itt a legnagyobb a felelősség, hogy felfedezzük a tehetséget.

A teljesítmény és a képesség nem függ össze egyenes arányosan, mert vannak átlagon felüli képességű, de alul teljesítő tanulók. Főképp azokra a gyermekekre igaz ez, akik „álmvilágban” élnek. Volt olyan növendékem munkám során, akinek kimagasló fizikai adottságai voltak, mégsem tudtam kihozni belőle az „átlag szintet” sem. Okos, intelligens gyermek volt, de tanulmányi eredménye sem volt jó. Nem volt motivált, zárkózott volt, úgy érezte, nem megy neki semmi. Ennek oka többek között, a szülei válása, magánéletében átélt nehézségei voltak. Mi tanárok pedig hiába küzdöttünk, beszélünk vele, s a szülővel, változás nem történt.

Továbbá az is gyakori, hogy a tehetséges gyermek több mindenben tehetséges. Rengeteg minden érdekli, amihez hozzáfog, abban sikerélménye van, rengeteg energiával rendelkezik. Sokan közülük túlmozgásosak, hiperaktívak, így nem tudnak egyetlen dologra koncentrálni, s a figyelmetlenség miatt sokat hibáznak. Fontos, hogy koncentráljuk a figyelmét, s elég kreatívak legyünk, például, „ha eljátszod hibátlanul, utána elmondhatsz egy viccet”, „öt perccel hamarabb lemehetsz focizni” stb.

Általában a tehetséges gyermekek magasabb intelligenciával rendelkeznek, mint kortársai, így sokat unatkoznak csoportos órákon, úgy érzik „velük nem foglalkozik senki” így egyfajta viselkedészavar is kialakulhat náluk.

Az egyéni oktatás jó „módszer” az effajta viselkedészavar kezelésére. Fontos, hogy egész órán az összes figyelmünket rá szenteljük, ne hagyjunk sem időt, sem lehetőséget az unatkozásra.

A fentiekből is látjuk, hogy a tehetség felismeréséhez sok szempontot kell figyelembe venni, és nem árt tágabb körben információt gyűjteni az adott gyermekről tehetségessége szempontjából, makro,- és mikrokörnyezet helyzete, szülőkkel való intenzív kapcsolattartás szempontjából. A tehetséges gyermekek motiváltak, szeretnek önállóan dolgozni, s tökéletességre törekednek, igénylik a nehezebb feladatok elvégzését, tehát terhelhetők. Nagyfokú kíváncsiság jellemezi őket, gyakran megnézik a következő darabokat is, könnyen memorizálják a darabokat, dinamikai játékokban jelen van az érzelem, és nem „tanult dinamikával” játszanak. (például különbséget tesznek hangos és hangos között, egyik dühösen hangos, másik vidáman hangos, megfelelően a darabhoz illeszkedően, stb.) Így tehát mindig résen kell lennünk, és sosem szabad elengedni a gyermekek kezét.

Közösségfejlesztés az egyéni zeneoktatáson belül

Csoportos, osztályszintű oktatásnál a közösség fejlesztése elengedhetetlen (lenne). Azonban mit nevezünk közösségnek az oktatáson belül? Egy csapatnyi gyerek, egy osztályba járó, egy kosárlabda csapatban játszó, egy kamaraegyüttesben zenélő gyermek közösségnek tekinthető? A közösség, mint fogalom meghatározása nem feladatom és nem célom. Azt kívánom összefoglalni, hogyan, mint és miért érdemes összefogni, közösségé alakítani egy csapatnyi gyereket, a szakmámon, tehát a zeneoktatáson belül.

Az egyértelmű, hogy egy csapatnyi gyerek még nem tekinthető közösségnek. A zeneoktatás egyéni oktatás, így a gyermekek nem feltétlenül ismerik egymást. Egyéni oktatás keretein belül a növendékeinkkel a tanterv keretein belül egyéni tempóban haladunk. Éppen ezért a haladás nem egyenlő mértékű. A következők szerint alakult a saját közösségfejlesztésem.

Kevesebb, mint egy éve működő tanszakomon mindenki kezdő, mindenki ugyanúgy előlről indult. A félévi vizsgán még csak egészen kicsi, az év végi vizsgán már számottevő különbségek voltak az elvégzett tananyagot illetően. Azt gondolom, az együtt zenélés, a kamarazenélés nagyon fontos.

Eddigi pályafutásom során minden tanévben kiemelkedő szerepet kapott a kamarazene. Első munkahelyemen egy karácsonyi fellépésen két növendékemet szerepeltettem. Két karácsonyi dalt adtunk elő. Ők játszották a dallamot, én akkordokkal kísértem dallamjátékukat. Mivel még kezdők voltak, úgy gondoltam, így mutatósabb, élvezhetőbb műsorszámot tudunk előadni, mint ha egyedül ülnének ki szerepelni. Következő tanévben már nélkülem léptek fel, két kamaraművet adtak elő, duóban.

Jelenlegi munkahelyeimen felléptek a növendékeim a szóló, egyéni hangszerjátékon túl, kamaraegyüttest alkotva is. Mezőberényben növendékeim ismerik egymást, egy iskolába járnak, naponta többször találkoznak, így az ismerkedés nem volt szoros része a közösséggé formálódásnak. Gyulán azonban több iskolából jönnek hozzánk a gyerekek, így a növendékeim közül többnyire csak az azonos szolfézscsoportba járók ismerték egymást. Azt gondoltam, ahhoz, hogy egy tanszak legyünk, és nem csak húsz főből álló tanszak, meg kell ismerniük egymást.

Karácsonykor évek óta hagyomány a tanár-diák koncert, így tanszakomból gitárzenekart kovácsoltam, és zenekarként léptünk fel a hangversenyen.

A gyulai karácsonyi hangversenyre a következőképpen készültünk fel. Kiválasztottam két karácsonyi dalt. (*Suttog a fenyves, Hull a pelyhes*). A gyerekeket, tudás és kor szerint három csoportba osztottam. A három legnagyobb növendékemnek, akik klasszikus gitártanulmányaik előtt könnyűzenét tanultak, a dalokhoz illő ritmizált akkordikus szólamot írtam. A két kicsi növendékemnek megírtam a 2-3 hangból álló hangkészletű középső „szólamot”, mivel számukra még nehéz lett volna a dallamjáték. A többiek pedig az eredetileg lejegyzett dalok dallamát játszották. Ez után ülésrendet alakítottam ki, beosztottam ki hol, ki mellett ül. Az ülésrendet szólam, tudás, habitus szerint alakítottam ki, hiszen rengeteget számít, ki ül mellettem, kivel nézek egy kottát.

A gyerekek közös munkája előtt megtanítottam egyénileg mindenkinek a saját szólamát, elgyakoroltuk kísérettel (vagy éppen dallammal), majd utolsó lépésként metronómmal, a stabil tempótartás miatt. Koncert előtt három próbát

tartottam, én magam a karmester szerepét töltöttem be. A darabokon túl begyakoroltuk a be és kivonulást, illetve próbák előtt és után hagytam némi időt szabad, kötetlen beszélgetésre is, hogy a gyerekek megismerjék egymást, megszűnhessen a „mindenki idegen” érzés. A fellépés nagyon jól sikerült, a gyerekek szépen játszottak, jól érezték magukat.

A mezőberényi fellépésre az év végi iskolai gálán került sor. Tanszakomon öt növendékem van. Kollégám meghangszerelt egy három sárpilisi népdalból álló népdalciklust, zongorára, hegedűre, furulyára, fuvolára, csellóra és gitárra. Vagyis olyan hangszerekre, melyek oktatása kicsiny művészeti iskolánkban zajlik. A gitárra írt háromszólamú akkordikus szólam a növendékeim tudásához mérten túl nehéz volt, így szétírtam háromfelé, így mindenki csak egy-egy szólamot játszott. Mindenkinek megtanítottam külön-külön a szólamát, begyakoroltuk metronómmal, majd hozzájátszottam a teljes szólamot. Ez után következtek a zenekari próbák. Egy hónapon át csütörtökönként zenekari próbára jártak, péntekenként pedig szólampróbát tartottam nekik. A próbákat élvezték, sokat fejlődött a kottaolvasásuk, a tempóérzékük, és egy csapatná kovácsolódtak. A fellépésen mi, tanárok is bekapcsolódtunk, tanárok diákok együtt zenéltünk. Hatalmas élmény volt mindannyiunk számára. Szeretném, ha minden tanévben lenne lehetőségünk egy ilyen együtt zenélésre.

Összegezve tehát a megfigyeléseim a következők. A közösségi zenélés, kamarazenélés fejlesztő hatással bír. Segít összeismertetni a gyermekeket, barátságok alakulnak, csökkenti a fellépés okozta stresszt, hiszen „csapatban könnyebb”. Stabilabbá válik a kottaolvasás, a tempótartás, a figyelem koncentráltabbá válik, megtanul a gyermek egyszerre figyelni a kottára, a társára, a karmesterre és sok-sok örömet okoz számukra az ilyen jellegű munka.

Összegzés

Írásomban az alábbi ténymegállapításokra jutottam:

- A zenetanulás kiutat jelenthet a hátrányos helyzetből, amennyiben a tehetségen, kiváló adottságokon túl a szorgalmas munka is jelen van.

- Zeneoktatásban mindenki részesülhet speciális, erre a célra kifejlesztett (pl. térítési díjmentesség) papírok beadásával, művészi pályázatok benyújtásával
- A kiváló adottságok nem eredményeznek önmagukban magas szintű teljesítményt, amennyiben a szorgalmas munka, a család, a környezet támogatása, a motiváció hiányzik
- Tehetség azonosítása nélkül nem létezik megfelelő minőségű oktatás
- Közösség nem egyenlő több ember alkotta csoporttal, a közösség alapeleme a közös, együttműködésen alapuló munka, ami fejlesztő hatása megkérdőjelezhetetlen

Czirok Ildikó a Gyulai Erkel Ferenc Alapfokú Művészeti Iskola klasszikus gitártanára.
Egyetemi tanulmányaimat a Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti
Intézetében folytatta.